

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 3 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 3

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 3

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№3 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2025-3>

Бош муҳаррир:

Тўхтасинов Илҳом

п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:

Тўхтасинов Илҳом

д.п.н., профессор (Ўзбекистон)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:

Tuhtasinov Ilhom

DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўгли

ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт

Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат

масъул қотиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умар оглы

д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

д.ф.н., профессор (Россия)

Джураев Маматкул

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Джеймс Форт

Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Балтабаев Ҳамидулла

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Дустмухаммедов Хуршид

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат

отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov

academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli

Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova

Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim

Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail

Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed

Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort

University of Michigan (USA)

Umarkhodjaev Mukhtar

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammedov Khurshid

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar

Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat

PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

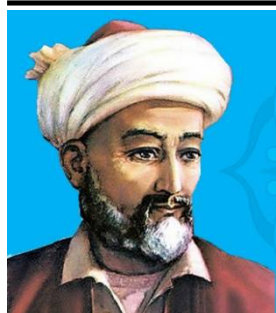
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

1. Nurmamatova Zarifa Abdiraup qizi IKKI TILDA MULOQOT QILADIGAN BOLALARNING NUTQIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	5
2. O‘tamuradova Malohat ALISHER NAVOIY MEROSI NURBOY JABBOROV TADQIQOTLARIDA.....	9
3. Петросьянц Эрнст Ашотович ОККАЗИОНАЛИЗМЫ, МОТИВИРОВАННЫЕ ИМЕНАМИ СОБСТВЕННЫМИ ПОЛИТИКОВ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МЕДИАДИСКУРСЕ.....	13
4. Jo‘raqulova Mushtariy Abdumalik qizi O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SPORT TERMINLARINING YASALISH PARALLELIGI TADQIQI.....	23
5. Gulamova Malika Yakubovna O‘ZBEK VA ITALYAN TILLARIDA NUTQIY STRATEGIYALAR VA UNDASH USULLARI.....	27
6. Achilova Ozoda Farxodovna YAPON TILIDAGI MAQOLLARNI O‘ZBEK TILIDA MUQOBILLASHTIRISHDA TAYANILADIGAN OMILLAR.....	32
7. Nematillayevna Zubaydova PROBLEMS RELATED TO THE COMPARATIVE ANALYSIS OF LANGUAGES IN THE DEVELOPMENT OF LINGUISTICS.....	36
8. Насруллаева Тозагуль Сухробовна ПРАГМАТИЧЕСКИЕ И ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА В РОМАНЕ ТЕОДОРА ДРАЙЗЕРА «ФИНАНСИСТ».....	39
9. Mo‘minova Ma’suma G‘olib qizi SUV LEKSEMASI TAHLILIGA OID QIYOSIY-TARIXIY, SISTEM-STRUKTUR YO‘NALISHDAGI TADQIQOTLAR.....	43
10. Xamrayeva Zebiniso Xaydarovna MURAKKAB SINTAKTIK TUZILMALARNING IYERARXIK VA FUNKSIONAL TIZIM DOIRASIDAGI DERIVATSION VA SEMANTIK TAHLILI.....	53
11. Malika Solieva PHONOLOGY AND CULTURE: LINGUISTIC ASPECTS OF INTERACTION.....	58
12. Kodirova Shaxnoza Abduraxmonovna “MIMIKA, JEST VA BOSH HARAKATLARI KABI NOVERBAL MULOQOTNING QIYOSIY, LINGVOMADANIY TAHLILI.” (YAPONIYA, O‘ZBEKISTON VA BOSHQA MAMLAKATLAR MISOLIDA)...	61
13. Shamuradova Naima Muxtarovna DISCOURSIIVE AND PRAGMATIC FEATURES OF PROVERBS EXPRESSING VERBAL POLITENESS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES.....	66
14. Ziyadullayev Abubakir Ibodulla o‘g‘li STENDAL IJODIDA ROMANTIZM VA REALIZMNING TA’SIRI ("Qizil va qora" hamda "Parma monastiri" asarlari misolida).....	70
15. Tashkulova Zarnigor “SHARQ” KONSEPTINI S.MOEM ISHLARIDA REPREZENTATSIYASI XUSUSIYATLARI VA AHAMIYATI.....	74
16. Jo‘raqulova Mushtariy O‘ZBEK TILI PARALLEL KORPUSINING LINGVISTIK TA’MINOTI.....	79
17. Davlatova Hulkaroy Uktamovna TILSHUNOSLIKDA GENDER TUSHUNCHASINING TADQIQI: BOLALAR NUTQI MISOLIDA.....	84

18. Зулфанова Нигина Нуриддиновна СТРУКТУРА ФРЕЙМА «ТВОРЧЕСТВО» ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РОМАНА «А.МЁРДОК «THE BLACK PRINCE».....	93
19. Turakulova Sitora Fazlidinovna JANUBIY KOREYALIK YOZUVCHI KON JIYONNING “BIZNING BAXTLI DAMLARIMIZ” ROMANIDAGI OBRAZLAR RUHIYATI TASVIRI.....	98
20. Nurimbetova Dilnaz Yeshmuratovna "MILLIY TAOM" REALIYALARI VA ULARNING TARIXIY KONTEKSTI.....	104
21. Erkinova Ruxshona O‘tkirovna, Kurbonova Gulnoza Irkinovna YAPON VA JAHON ILMIY-FANTASTIKA (SF) ADABIYOTI QIYOSIY TAHLILI.....	109
22. Qayimova Maftuna Tursunovna OILAVIY MUHITDA QIZLARNING EMOTSIONAL INTELLEKTINI RIVOJLANTIRISH: IJTIMOIIY PEDAGOGIK YONDASHUV (O‘ZBEKISTONDA).....	114
23. Хасанова Мавлюда Батыралиевна ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОГО ДИСКУРСА СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	117
24. Iskandarova Aybibi Raximbayevna “QIYOMAT” ROMANIDAGI FRAZEMALARNING XOSLANISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR.....	125
25. Barno Abdusattarovna Mirsharipova PAK VANSO ASARLARINING RUS TILIGA TARJIMALARIGA DOIR.....	134
26. Muslimova Shahnoza Sunnatovna YOM SANSOP HIKOYALARIDA HAYOT VA O‘LIMNING YANGI IFODASI.....	139
27. Anorqulov Sanjar Iskandarovich TILSHUNOSLIKDA TOPONIMIK KONSEPT VA UNING ASOSIY XARAKTERISTIKALARI.....	144
28. Karimboyeva Charos Ikrom qizi SIROJIDDIN SAYYID VA BAXTIYOR GENJEMUROD SHE‘RIYATIDA TUSH OBRAZI.....	148
29. Mirvaliyeva Dildora Anvarovna DAVLAT TILIDAGI AXBOROT USLUBI MATNLARINING ELEKTRON TA‘MINOTI .HUJJATCHILIKDA IMLO VA TINISH BELGILARI.....	153
30. Abduraxmonova Nilufar Zaynobiddin qizi, Abdullayeva Nasima Murodullayevna O‘ZBEK TILI ELEKTRON KORPUSI UCHUN DIALEKTAL SUBKORPUSINI YARATISH MASALALARI.....	157
31. Mirsanov G‘aybullo Qulmurodovich ASPEKTUAL SEMANTIKANING KOGNITIV MAZMUNI.....	166
32. Shamaxmudova Aziza Furkatovna MILLIY XARAKTER VA XUSHMUOMALILIK: ISPAN TIL SOHIBLARI TAFAKKURIDA HURMAT TAMOIYILLARI.....	170
33. Said-Axmedova Shoxista Nuritdinovna AGENTIV SINTAKSEMALARINING NAZARIY ASOSLARI.....	176

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich.

f.f.d. SamDChTI, Ingliz tili tarixi

va grammatikasi kafedrası,

gaybullomirsanov@gmail.com

ASPEKTUAL SEMANTIKANING KOGNITIV MAZMUNI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18734113>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada aspektual semantikaning funksional qo'llanilishi va ularning kognitivlik bilan bog'liq holda tahlil etilishi bayon etiladi. Aspektual semantikaning kognitiv ifodalanishi kompozitsional yondashuv orqali amalga oshirilishi maqsadga muvofiqligi o'z isbotini topadi. Kognitivlik grammatik va leksik ko'rsatgichlardan tashqari matndagi boshqa birliklarning predikat semantikasiga ta'siriga nisbatan qo'llaniladi va ushbu yondashuv maqola mazmuni hisoblanadi.

Kalit so'zlar: aspektual semantika, ichki sintaksis, aspektual vaziyat, kompozitsionallik, narrativlik, diskurs, viewpoint, stativlik, dinamiklik.

АННОТАЦИЯ

В статье особое внимание уделяется на функциональное употребление аспектуальной семантики в когнитивном аспекте. Автор доказывает что когнитивный подход в формировании аспектуальной семантики в дискурсе имеет особое место в тексте. Когнитивность охватывает не только грамматических и лексических показателей но и другие единицы текста иметь влияние на семантику предиката и этот подход раскрывает содержание статьи.

Ключевые слова: аспектуальная семантика, внутренняя синтаксис, аспектуальная ситуация, viewpoint, композициональность, нарративность, дискурс, стативность, динамичность.

ANNOTATION

The main plot of the article is the use of aspectual semantics in functional usage in cognitive semantics. Author proves compositional approach in forming aspectual semantics. Cognitive semantics comprises not only grammatical and lexical indices but other units of the text and this approach reveals contents of the article.

Key words: aspectual semantics, inner syntax, narration, aspectual situation, narrative, stativity dynamic feature, discourse, viewpoint.

Aspektuallik kognitiv lingvistikada vaqt va makonda sodir etilayotgan vaziyatlarning inson ongida skanerlash natijasida hosil bo'ladigan vaziyatlarni alohida-alohida berilishini nazarda tutadi. R.Langakerning ta'kidlashicha ushbu kategoriyalar (joylashuv (lokativ), masofa, harakat turi (**mode**) va yo'nalish) konseptual asosga ega va shuning uchun ham semantik nuqtai nazardan xarakterlanadi. R.Langakerning modeliga ko'ra lisoniy iboralar ikkita katta kategoriyaga bo'linadi: nominativ

predikasiya (**nominal predications**) va relyativ predikasiya (**relational predications**) [Langacker R. W. , 2008; 571]

Aspektual nuqtai nazardan konseptual belgi fe'lga va nominativ birlikka yuklatilishi mumkin. Nominativ birlik sifatida to'ldiruvchi vazifasidagi ot (ot ma'nosining fe'l bilan bog'liqligi) yoki makon yoki masofani ifodalovchi birlik (voqea/hodisaning bajarilishi) kelishi mumkin.

Fe'ling leksik aspektuallikka tegishligini R. Langaker ikkita katta kategoriya orqali tasvirlashga harakat qiladi: perfektiv jarayon va imperfektiv jarayon. Mazkur aspektual farq otlarning sanaluvchi (**count**) va sanalmaydigan (**mass**) xususiyatlariga ko'ra farqlanishi e'tiborga olinadi. Ya'ni, komponentlar ifodalaydigan harakatlarning jarayonni yoki chegaralanganlikni anglatuvchi tabiatiga e'tibor qaratiladi [Evans V., Green Melanie, 2006; 615].

Aspektual paradigmada har bir birlik bir xil propozisiyani tasvirlaydi va boshlang'ich modeldan ma'lum semantik komponentlari bilan farq qiladi. Mazkur komponentlar affiksasiyaning turli usullari, o'zakdagi morfema va shuningdek sintaktik konstruksiyalar yordamida yuzaga chiqadi.

Kognitiv tilshunoslikda asosiy e'tibor tilning umumiy kognitiv mexanizm ekanigiga qaratiladigan yo'nalish hisoblanadi. Ushbu yo'nalish o'rganiladigan sohaning gap semantikasini qamrab oladigan "gap paradigmasi" va "matn lingvistikasi" kabi suniy alohida, cheklanganligini olib tashlaydi. [Beloshapkova, 2008].

Kognitiv lingvistik nuqtai nazardan aspektning fundamental tushinchasi semantik sanalmaydi, balki diskurs-pragmatik hisoblanadi. P. Xopper aspektning perfektiv va imperfektiv farqlarini aniqlashda diskursning old va orqa fon (foreground and background) ko'rsatish uchun xizmat qiladi deb hisoblaydi. Jumladan, perfektiv aspekt ketma-ket voqea/hodisalarda uchrab kinetik hodisa sifida narrativlikning asosi sanaladi. Imperfektiv aspekt orqa fondagi vaziyatlar, tasvir va harakatlar uchun qo'llaniladi. Bunda imperfektiv perfektiv voqea/hodisalar bilan teng yoki ketma-ket harakatlarni ifodalaydi [Hopper, 1979; 58].

R. Lengaker ushbu bilim tarkiblarini sohalar (**domains**) deb ataydi. R. Lengakerning ta'kidlashicha, mazkur sohalar kognitiv mavjudlik (entities) sanaladi. Kognitiv mavjudlik mental tajriba, konseptlar asosida quriladi [Langacker 1987: 147]. Boshqa so'z bilan aytganda, sohalar turli sath va shakllanishiga ko'ra farqlanadigan konseptual mavjudlik sanaladi. Misol uchun hot, cold leksik konseptlari temperatura sohasiga tegishli. Xususan, temperatura tarkibini tushunmasdan mazkur atamalardan foydalanishning imkoni bo'lmas edi.

Mental hudud nazariyasiga (Mental Spaces Theory) ko'ra zamon va aspekt sistemasi diskurs boshqaruviga qatnashadi. Mental Hudud Nazariyasi doirasida tus-zamon sistemasi tus (**viewpoint**), markaz (**focus**) va hodisa/jarayon (**event**) kabi tahliliy sathlarga ega bo'ladi. Mazkur tushunchalar mental borliqning diskurs sathiga aloqador [Evans V., Green Melanie, 2006; 389].

Aspektuallik kategoriyasi fe'ling semantik nisbati sifatida qaralsada, aynan ingliz tilida (balkim g'arbda) olib borilgan ishlar aspektuallikni nominativ birliklar bilan ham bevosita aloqadorligini ko'rsatmoqda. Buning asosida aspektuallikning nominativ kategoriyasi atamasi vujudga keldi [Beloshapkova, 2008]. Kognitiv grammatika aspektual xususiyatlarni vaziyat turiga qarab aniqlashga tayanadi. Bu perfektiv va imperfektiv atamalarda o'z aksini topadi, hamda sanaluvchi (**count**) va sanalmaydigan (**mass**) otlar kabi gomogenlik va getrogenlik va chegaralanganlik atmalari bilan xarakterlanadi [Evans V., Green M., 2006; 637].

Kognitiv grammatika na mavhum ichki strukturalarning dalillar asosini keltiradi, na boshqa turdan o'zlashgan gap turini aniqlaydi, u tasvirlanadigan voqea/hodisaning alternativ izohini namoyish etuvchi deb baholanadi [Geeraerts D. 2006; 42]. Kognitiv grammatika nuqtai nazaridan asosiy konsept (nominativ belgi) boshqa til birliklarini bog'lash uchun, tushunchani etkazish uchun xizmat qiladi.

Grammatik konseptuallashuv vaqt ko'rsatgichlari yordamida strukturalashadi. Mazkur strukturalashuv orqali kognitiv davomiylik o'z oqimida ekanligi Geshtalt tarkibini hosil qiladi [Geeraerts D. 2006; 98]. Dirk Gerarts ingliz tilidagi over predlogi traektoriya va mastashb xususiyatlariga ega, chunki over ikkita cheklangan hududga ega kognitiv strukturani (ikkita cheklangan hudud, masofa, vertikallik) tashkil etishi va umumiy planda geshtalt tushunchasiga javob beraolishini ta'kidlaydi [Geeraerts D. 2006; 111].

Aspektuallikning nominativ kategoriyasi gap doirasida qatnashadigan nominativ til birliklarining semantik xususiyatiga asoslanib quriladi. Aspektual semantikada mavjud bo'lgan karallik, davomiylik, natijaviylik, tugallanganlik, boshlanganlik tushunchalari faqatgina fe'l semantikasi nuqtai nazaridan emas, balki matn doirasida ishtirok etadigan nominativ birliklar semantikasiga qarab ham aniqlash mumkinligi borasida fikrlar yuritimoqda.

R. Langaker relyativ predikasiyani ham ikkita kichik kategoriyaga ajratadi: temporal va atemporal aloqa. Temporal aloqaga fe'l bilan kodlashgan jarayonlar tegishli. Atemporal kategoriya o'z ichiga predloglar, sifatlar, ravishlar hamda fe'ning shaxssiz shakllarini qamrab oladi. Temporal va atemporal aloqalardagi vaqt farqlanishini Langaker nazardagi (tasavvurdagi) vaqt (conceived time) va jarayon vaqti (processing time) turlarini farqlaydi. "Jarayondagi vaqt" turi aniq vaqt bilan aloqador bo'lgan kognitiv jarayon sifatida vaqtning amal qilishini talab etadi. Nazardagi vaqt turi vaqtning kognitiv namoyishiga ta'lluqli bo'lib, konseptuallashuv ob'ekti sifatida ifodalanadi [Evans V., 2004; 13–44]. Nazardagi vaqt doirasida Langaker "qisqa o'rganish" (**summary scanning**) va **ketma-ket o'rganish (sequential scanning)** kichik turlarini farqlaydi. Bunda "skanerlash (o'rganish)" (scanning) harakat joyi turlari qanday qabul qilinishi, vizual yoki boshqa taraflama, hamda konseptual reprezentasiyaning boshlanishini ko'rsatadi. "Qisqa skanerlash (o'rganish)"da harakat joyi va harakat konsertual reprezentasiya (namoyish) hozirgi hodisa bilan bog'liq bo'ladi. Bu esa, vaqtning geshtalt namoyishi (**Gestalt representation of time**) bilan birlashadi va stativ xususiyatni anglatadi. "Ketma-ket skanerlash (o'rganish)" turida vaqt konseptuallashuvi dinamik jarayon va voqea/hodisaning xususiyati sifatida xarakterlanadi [Evans V., Green M., 2006; 535].

Skanerlash o'tmishimizda sodir etilgan hodisalar yoki vaziyatlarni simvol asos sifatida tasvirlash orqali mental tasavvurni paydo qiladigan kognitiv jarayonlarning asosiy usuli hisoblanadi. Mental tasavvurda skanerlash eslangan tasavvurning konfiguratsiyalari va masofalarni kuzatish atamaları bilan xarakterlanadi. Kognitiv grammatikada qisqa izoh yoki ketma-ketli skanerlashda fe'llar semantikasini xarakterlovchi vazifasini o'tashi ko'rinadi [Patard A., Brisard F., 2011; 182]. Shomurod tog'am har kelganda uzoq o'tirardi. Bu safar oyim bilan uyga kirib ketdi, chorak soatga bir nimalarni gaplashishdi-da yo'lga o'tlanib qoldi. Oyim ham "o'tir" deb qitamadi (O'.Hoshim, 74). But that was no longer true. Today they were reveling in adult attention. William rode atop Lord Westlake's shoulders. Michael was already tossing snowballs at his uncles. Elizabeth chattered with her mother.¹⁶

Qor yog'ayapti. Hammayoq jimjit. Xontaxta ustidagi lampa pop-pop qildi. O'tirgan joyimda ko'zim ilinibdi. Bir mahal ko'cha eshik taqqillagandek bo'ldi. Cho'chib ko'zimni ochdim. Bu safar aniq eshitdim. Birov eshikni sekin-sekin taqqilatayapti (O'.Hoshim, 235).

Aspektual namoyish, o'z navbatida, makondagi masofa va vaqtga asoslanadi. Masofa aspektual atamada haqiqiy yoki virtual o'lchamni sxematik namoyishi sanaladi.

Aspektual skanerlash o'z ichiga makon va temporal konfiguratsiyalarni qamrab oladi shuning uchun ham berilgan vaziyatda yo'nalish mavjud.

Tilda vaqtning kodlashtirishga qo'llaniladigan oltita vosita mavjudligi keltiriladi: 1. zamon (fe'ning grammatik kategoriyasi bo'lib, vaziyatni nutq bilan aloqadorligi ko'rsatish uchun xizmat qiladi); 2. aspekt (fe'ning grammatik kategoriyasi hisoblanib, ma'lum bir nuqtai nazardan vaziyatni namoyish etish uchun xizmat qiladi, misol uchun davomli yoki tugallangan). Umuman olganda zamon va aspekt bir-biridan mustaqil bo'lishi kerak, misol uchun bitta aspektal qarama-qarshilik barcha zamonlarda bo'lishi mumkin. Ba'zi tillarda ikkala kategoriya bir-biri bilan bog'lanib kegan bo'lishi mumkin. Xususan rus tilida tugallangan va tugallanmaganlikni ko'rsatuvchi sof aspekt kategoriyasi mavjud; 3 aksionsart (harakat tarzi, leksik aspekt). Aksionsart fe'ning vaziyatdagi temporal xususiyatlariga ko'ra tasniflash, guruhlariga ajratishga nisbatan qo'llaniladi; 4 temporal ravishlar sodda (now, soon, often), morfologik jihatdan murakkab (today, rapidly, afterwards), sintaktik murakkab (after the war, long ago, when the saints go marching in) bo'lishi mumkin. Vazifasi nuqtai nazaridan, ular turli temporal xususiyatlarni tasvirlaydi, jumladan, vaqt jarayonida joylashgan (now, yesterday, next year), durativ (for two hours), takroriylik (rarely); 5 temporal yuklamalar. Barcha tillarga xos bo'lmagan xususiyat hisoblanadi; 6 diskurs asoslari. Temporal aloqalar maxsus so'zlar yoki konstruksiyalar yordamida emas, balki gap yoki undanda kattaroq

bo'lgan diskursda aniqlanadi. Bitta hodisani tasvirlashda qo'llaniladigan ko'plab tanlovlar mavjud. So'zlovchi bosh qahramonning yuz ifodasidan tortib, qamrab olingan barcha vositalarni, qo'shimcha xususiyatlardan foydalanishi mumkin. Bu kabi tanlovlar cheklanmagan.

Albatta, tasvirlanayotgan vaziyatlarda fe'ning aspektual xususiyatlari namoyishi ko'plab lingvistik va falsafiy munozaralarning sababi bo'lib kelgan. Keyingi paytda kognitiv psixologiya sohasida emperik tadqiqotlarning ortib borishi, aspektual sohani ham chetlab o'tmadi. Fe'ning aspektual sohasini ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlari tasvirlanayotgan vaziyatlarni ikki tur ma'lumot bilan ta'minlashi aniqlandi, ya'ni fe'ning aspektual belgisi vaziyatning tugallanganligi ma'lumoti va tasvirlanayotgan vaziyatning xususiyatlari, qatnashuvchilari to'g'risidagi ma'lumot bilan ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Белошапкова Т.В. Когнитивно-дискурсивное описание категории аспектуальности в современном русском языке: Автореф. дисс....д-ра. филол. наук. – М.: 2008. –40 с.2. Dirk Geeraerts. Cognitive Linguistics: Basic Readings. Mouton de Gruyter. 2006. 496r
2. Evans V., Green M. Cognitive linguistics. An introduction. –Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. –851 p.
3. Evans V. How we conceptualize time // Essays in Arts and Sciences, 33–2, 2004. –P. 13–44.
4. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. –Oxford: Oxford University Press, 2010. – 342 p.
5. Geeraerts D. Cognitive Linguistics: Basic Readings. –Berlin: Mouton de Gruyter. 2006. – 496 p.
6. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar, Volume 1: Theoretical Prerequisites. - Stanford: Stanford University Press, 1987. – 248 p.
7. Langacker R.W. Sequential and summary scanning: A reply // Cognitive Linguistics 19 (4): 2008. –P. 571–584.
8. Patard A., Brisard F., Cognitive Approaches to Tense, Aspect, and Epistemic Modality. University of Antwerp. John Benjamins Publishing Company Amsterdam. 2011. -320 p.

ISSN 2181-9297

Doi Journal 10.26739/2181-9297

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000